

Історія України від найдавніших часів до XX ст.

1. Вступ. Особливості вітчизняної історії. Значення історії України в житті суспільства.
2. Форми і методи роботи над курсом. Поняття «історія».
3. Періодизація історії України.

1. Вступ. Особливості вітчизняної історії. Значення історії України в житті суспільства.

Вітчизняна історична наука переживає надзвичайно відповідальний, переломний період свого розвитку, який дехто називає (і небезпідставно) кризовим. Ця криза виявляється в падінні престижу фаху історика, скороченні числа професіоналів, зростанні безробіття в середовищі істориків, зменшенні асигнувань на проведення відповідних досліджень тощо. Однак головне, що історична наука виявилася неспроможною належним чином виконати свої **функції**:

збереження і передачу наступним поколінням соціальних традицій й досвіду людства,

історичного передбачення та деякі інші.

Водночас слід зазначити, що інтерес широкого громадського загалу до минулого ніскільки не зменшився, і питання полягає в тому, чи здатні сьогодні професійні історики задовольнити цей інтерес.

Усвідомлення кризового стану історичної науки зумовило і прагнення його подолати. Відбуваються – часом суперечливо і навіть болісно - відмова від застарілих уявлень і схем, пошук нових методів дослідження історичних явищ і фактів, переглядаються усталені оцінки, стереотипи і концепції. Відчувається нагальна потреба в оновленні методології історичної науки, зміні традиційних підходів до інтерпретації історичних подій, запровадженні міждисциплінарних дослідницьких методик, які акумулюють досягнення соціології, психології, демографії, антропології, географії тощо, що значно збагатило світову наукову практику.

Якщо ми не будемо знати минуле свого народу, то неможливо зрозуміти сучасне, передбачити, а тим більше будувати майбутнє. Історія – це вчитель, збагачений тисячолітнім досвідом людства. Тут варто згадати роздуми історика В.О. Ключевського про роль історії в суспільстві.

«... Історія вчить навіть тих, хто в неї не вчиться; вона їх проучає за невігластво і зневагу».

І якщо людина діє поза історією або на перекір їй, завжди буде шкодувати про своє недбале ставлення до неї. І тут хочемо навести слова іспанського філософа, який ще у 1930 році писав: «Історична наука конче потрібна для збереження і продовження зрілої цивілізації не тому, щоб вона давала готові рішення для нових

конфліктів, – життя ніколи не повторюється і вимагає завжди нових рішень, – а тому, що вона охороняє нас від повторення помилок минулого, якщо людина або країна здійснила великий шлях і опинилася в складному становищі, до того ж втрачає пам'ять і не може використати досвід минулого, тоді справи погані».

Історія України відіграє особливо важливу роль у навчально-виховному процесі кожного навчального закладу. Історія – це не лише навчальна дисципліна, але й частина національного світогляду, важлива складова загальної культури суспільства. З грецької мови буквально значення цього слова – розпитування, розвідування.

В чому полягає завдання курсу «Історія України»?

Перше, це подати наукову періодизацію історії України, характерні риси основних періодів української історії, як визначальні події та явища. Друге – узагальнити досвід національного державотворення, традиції української державності, показати боротьбу українського народу за її відродження та збереження. Третє – розкрити історію соціально-економічних та суспільно-політичних процесів в Україні, основні етапи українського національно-визвольного руху, його конкретний зміст і організаційні форми. Четверте – висвітлити зміст і особливості розвитку української матеріальної та духовної культури, її взаємозв'язок зі світовою культурою. І останнє, п'яте, – показати найважливіші події та явища української історії в контексті світової історії, роль України в системі міжнародних відносин.

2. Форми і методи роботи над курсом. Поняття «історія»

Форма організації навчання — це обмежена в часі та просторі взаємозумовлена діяльність педагога й учня, викладача й студента.

Форми організації навчання

1. Індивідуальна форма навчання виникла в античних країнах і широко використовувалась у середньовічній Європі. Сутність її полягає в тому, що вчитель навчає кожного учня індивідуально, що дає змогу враховувати особистісні можливості учнів і відповідно визначати зміст, форми й методи навчальної роботи.

2. Групова форма навчання набула значного поширення в період середньовіччя й зберігалася в багатьох школах Європи ще у XIX ст. Застосовуючи цю форму, вчитель навчає групу дітей, які перебувають на різних щаблях вікового й інтелектуального розвитку.

3. Класно-урочна бере свій початок з братських шкіл України і Білорусі. Саме у них відпрацьовувались елементи урочної системи. Сутність класно-урочної системи зводиться до того, що учитель одночасно навчає чималу групу дітей (до 45 осіб), які перебувають приблизно на однаковому рівні анатомо-фізіологічного і психічного розвитку, заняття проводиться у класній кімнаті, за постійним розкладом і регламентом. Наукове обґрунтування класно-урочної

форми навчання дав чеський педагог Ян Амос Коменський у фундаментальній праці "Велика дидактика" (1657 р.). Після її появи урок став провідною формою навчання у всіх школах світу.

4. Белл-ланкастерська, форма навчання виникла наприкінці XVIII – на початку XIX ст. в Англії. її назва походить від імен засновників – священика А. Белля і Дж. Ланкастера. У цей період в Англії бурхливо розвивався капіталізм, з'являлись все нові виробництва, на які залучалась велика кількість селян. Відповідно гостро постала потреба масової освіти робітників та їх дітей. А вчителів не вистачало. Тому одному вчителеві доручали навчання 250—300 учнів різного віку. Але одноосібно учитель не міг цього зробити. Тому ідея реалізовувалася так: учнів розподіляли на групи з 25-30 осіб. До кожної групи прикріплювали старшого учня (монітора); учитель спочатку навчав елементів грамоти старших учнів, а вони у своїх групах передавали здобуті знання своїм товаришам. Крім того, монітори відповідали за порядок і дисципліну. Таке навчання ще називали «взаємним». Подібна система виявилася малоефективною, тому белл-ланкастерська форманавчання існувала недовго

5. дальтон-план виник на початку XX ст. у США з метою формування в дітей ініціативності, самостійності, винахідливості, діловитості. Уперше запровадила й описала цю форму навчання вчителька з м. Дальтона Е. Паркхерст. Технологія навчання була така: зміст навчального матеріалу з кожної дисципліни поділявся на частини (блоки), кожен учень отримував індивідуальне завдання у формі плану й самостійно його виконував. Потім звітувався, набираючи відповідну кількість балів, а потім отримував наступне завдання.

6. бригадно-лабораторна форма навчання зародилась у 20-х роках минулого століття в радянській школі. Це була своєрідна спроба модернізувати систему дальтон-плану на колективістських засадах. З учнів класу формували бригади по 5-9 осіб, на чолі яких стояли обрані бригадири. Навчальні завдання у вигляді планів давались на бригаду, яка мала працювати над його виконанням. Після закінчення визначеного періоду бригадир звітував перед педагогом про виконання завдання, на основі чого оцінювалась робота членів бригади.

Методи навчання (гр. *methodos* — шлях пізнання, спосіб знаходження істини) - це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів і засобів навчальної діяльності.

Прийоми навчання - це складова методу, конкретні дії педагога й студентів, спрямовані на реалізацію вимог тих чи тих методів.

Засоби навчання - це різноманітне навчальне обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби та ін.).

Розмежують три групи методів навчання: *словесні, наочні, практичні*.

Розповідь — це метод навчання, який передбачає оповідну, описову форму розкриття навчального матеріалу з метою спонукання студентів до створення в уяві певного образу. Інколи цей метод називають "малювання словом".

Пояснення — вербальний метод навчання, за допомогою якого педагог розкриває сутність певного явища, закону, процесу. Він ґрунтується не стільки на уяві, скільки на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду студентів. *Бесіда* передбачає використання попереднього досвіду студентів з певної галузі знань і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних. З цього погляду виділяють два види бесіди: евристичну й репродуктивну.

Лекція - це метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою.

Чільне місце серед групи словесних методів посідає метод *роботи з книгою*.

Ефективне навчання неможливе без широкого використання наочних методів. Наочні методи передбачають насамперед використання демонстрації та ілюстрації

Практичні методи навчання сприяють формуванню вмінь і навичок, логічному завершенню ланки пізнавального процесу стосовно конкретної теми, розділу.

Розробка загальних проблем історії України, теорії та історії культури вимагають залучення понятійного і методологічного апарату, який створюється соціологією, філософією, етикою, естетикою, інформатикою тощо. Тим самим досягається об'єднання емпіричного і теоретичного рівнів вивчення історії та культури України. При цьому використовуються загальнонауковий, філософські і спеціальні методи дослідження. Серед останніх особливе значення мають:

1) порівняльно-історичний метод (послідовне вивчення історії та культурного об'єкту, які змінюються);

2) типологічний метод (порівняння різних історичних процесів, подій історико-культурних періодів, культурних об'єктів з метою виявлення конкретних, типових чи загальних для них властивостей);

3) герменевтичний метод (тлумачення історико-культурних значень).

Предметом курсу історія та культура України в частині історія України є вивчення і розвиток людського суспільства на українських землях. Складним і водночас славним був історичний шлях народів на нашій землі. Протягом багатьох віків українському народові доводилось відстоювати своє право на історичне існування, на свою національну і державну незалежність. За словами М. Грушевського: «У наших сторонах письменство почалося ширитися тоді, як почалося ширитися християнство. Найдавніші звістки про наші сторони починаються приблизно 2500 років тому. Але це відомості про чорноморське

узбережжя, де ще тоді нашого народу не було, а про наш народ письменні звістки у чужих народів починаються тисячу літ пізніше – 1500 років тому. Це зветься початок історичних часів – доки сягають писані звістки людські. Для нашого народу це значить півтори тисячі літ назад, або 50 людських поколінь, рахуючи коло 30 літ на людське покоління».

Предметом курсу історія та культура України в частині історія української культури є культура як система цінностей, їх зміст та призначення, основні концепції в їх історичному розвитку.

3. Періодизація історії України

У сучасній українській історіографії проблема періодизації українського етногенезу є дискусійною — досі ще не вироблено єдиних критеріїв її поділу. Запропонований нижче поділ є домінуючим в історіографії історії України. На кожному його етапі йшов відповідний розвиток культури. Тому запропонований нижче поділ торкається як історії, так і культури України.

1. Стародавній розвиток історії та культури – до VI ст.
2. Середньовіччя – Київська Русь, Галицько-Волинська держава. Русько-Литовське князівство. VII-XV ст.
3. Розвиток ранньоновітньої історії та культури – Українська козацька держава. XVI-XVIII ст.
4. Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій кінець XVIII - XIX ст.
5. Історія та культура Української революції 1917-1921рр.
6. Радянська Україна 1922–1991 рр.
7. Україна незалежна (з 1991 р.).

Походження терміну «культура».

Зі всього розмаїття соціальних процесів, відносин і фактів, які існували у минулому й існують нині, ми виділяємо певну особливу сферу, яка іменується культурою. Більшість людей переконана, що саме культура – те головне, основне, що відрізняє людське і соціальне буття від існування дикої природи. Пояснення і докази цієї тези наводяться найрізноманітніші – в залежності від того, що розуміється під культурою. Слово «культура» – латинського походження, яке буквально означало обробку, догляд, поліпшення, обробіток.

Визначення терміну «культура».

Культурні процеси і явища відрізняються складністю і багатоплановістю. Тому у сучасній науці нараховується декілька сотень визначень культури. Деякі з них широко відомі: культура – це сукупність досягнень людства; все багатство матеріальних і духовних цінностей; це інтегральний образ, що об'єднує науку, освіту, літературу, мистецтво, мораль, уклад життя при визначальній ролі світогляду. У таких визначеннях міститься вказівка і перелік елементів культури.

Суть соціального призначення культури розкривається в цілому ряді дефініцій (визначень). Наприклад, культура це:

- 1) надбіологічний спосіб адаптації (пристосування) людства до природного середовища, яке змінюється;
- 2) форми і способи комунікації людей;
- 3) соціальна пам'ять людства;
- 4) нормативно-спадкове програмування суспільної поведінки людей;
- 5) характеристика типу суспільства або певної стадії його розвитку;
- 6) єдність людських дій, відносин і установ, які забезпечують соціальну стабільність.

Сучасне розуміння культури у контексті соціальної історії розглядає її як систему життєвих орієнтацій людини. Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей вироблених людством в ході його розвитку.

Культура вивчається багатьма науками, як конкретними і прикладними, так і філософськими. Кожна з наук відтворює образ культури у відповідності до своїх завдань і методів. Провідна роль тут належить історико-філологічному циклу наук. Тому вчення про культуру, за необхідністю, виступає як комплексне міждисциплінарне дослідження, яке використовує результати багатьох гуманітарних наук як свої джерела. Основними завданнями і ступенями цього дослідження є:

- 1) опис фактів культури (прикладне культурознавство);
- 2) виявлення закономірностей розвитку культури (історія культури);
- 3) теоретичне пояснення культурних процесів (культурологія, теорія культури);
- 4) побудова універсальних моделей і науковий прогноз перспектив культури (філософія культури, футурологія);
- 5) вироблення рекомендацій для практичної діяльності;
- 6) виховання шанобливого і дбайливого відношення до національної і світової культури тощо.